

**ECONOMIA ANIMALIERĂ
A COMUNITĂȚILOR LA TÈNE
DIN DEPRESIUNEA ȘIMLEULUI (JUDEȚUL SĂLAJ)**

Georgeta EI SUSI

getasusi@yahoo.com

Institutul de Arheologie „V. Pârvan” București

Keywords: animal bones, La Tène, Dacians.

Abstract. The present article deals with the study of faunal remains brought to light in three Dacian settlements at Șimleul Silvaniei, the points “Uliul cel Mic”, „Observator” and „Cetate”, all of them dated in La Tène D. About 127 faunal remains were collected at “Uliul cel Mic”. From the Dacian fortification located at Șimleu “Observator” were determined about 481 bones. The excavations performed between 1992-1997 at Șimleu “Cetate”, in the fortification and the civilian settlement unearthed 4,710 animal bones. The sample originates in eight pit houses, 30 dump pits and the cultural layer.

Cercetările arheologice sistematice, reluate după 1992 în Depresiunea Șimleului¹, în punctele “Uliul cel Mic”, “Cetate”, “Observator” au permis prelevarea unor însemnate cantități de resturi faunistice aparținând, alături de alte materiale arheologice La Tène-ului D².

Din mica așezare a epocii dacice, perioada clasică³ de la “Uliul cel Mic” provin 127 resturi, colectate dintr-o groapă (Gr.1/1978) și din stratul de cultură (Tabel 5). Din groapa respectivă ce va fi avut o funcție menajeră provin 42 oase aparținând la trei porci, doi cai, o vită, o oaie și un mistreț. Materialul este eterogen distribuit pe regiuni anatomice, nesemnându-se nici o conexiune anatomică importantă. Chiar dacă eșantionul de la “Uliul cel Mic” este insignifiant sub raport statistic, datele pe care le oferă aduc un plus de informație asupra speciilor gospodărite în Depresiunea Șimleului la finele mileniului I î. Chr, cât și asupra taliei și conformației lor corporale.

Eșantionul faunistic provenit din fortificația dacică de la Șimleu “Observator”⁴ cumulează 481 oase dintre care, 305 resturi s-au recoltat din 27 gropi⁵ (63 %), 8 oase provin dintr-o locuință și 168 oase din stratul de cultură (Tabel 4, Fig. 4). În legătură cu aceste gropi se pot preciza următoarele: **1.** Toate complexe au puțin resturi faunistice, sub 20 oase cu excepția gropilor 29 și 47 cu câte 26 și 39 resturi. **2.** Materialul este

puternic fragmentat, așchiile reprezentând cam 55 % din loturile recoltate din gropi. **3.** În aceste complexe prevalează resturile de ovicaprine, porcine iar oasele nedeterminabile provin tot de la aceste specii. **4.** Predomină în general, oasele de mici dimensiuni (indiferent de specie): dentiție izolată, falange, oase carpiene, tarsiene, coaste fragmentare. **5.** Există gropi cu resturi calcinate, cu structura anatomică alterată de foc; altele conțin resturi nearse sau ușor atinse de foc și o a treia categorie este cea a complexelor cu oase calcinate, alături de altele nearse ori aflate în diverse stadii de ardere. Combinând criteriile de mai sus pot fi definite următoarele unități:

a. gropi ce conțin oase puține, calcinate, provenind de la o specie/specii de talie mică, ovicaprine/porcine. Este cazul complexelor 34, 35, 54; 59;

b. gropi ce conțin oase puține, calcinate, provenind de la o specie/ specii de talie mare, bovine/cabaline/cerb. Este cazul complexului 21;

c. gropi cu material nears, alături de resturi aflate în diverse stadii de ardere (mergând de la o pigmentație roșcată, negricioasă până la una albicioasă, tipică unei arderi complete). Este categoria cel mai bine reprezentată, ei aparținându-i gropile 14, 18, 19, 20, 22, 25, 29, 30, 47, 50, 56. În cazul gropilor 29 oasele depuse pe fundul lor sunt arse complet, restul n-au nimic. În cadrul gropii 20 s-au determinat dintr-un vas de provizie o coastă de vită, o diafiză de metatars de ovicaprin și o mandibulă fragmentară de 2-2,5 ani tot de ovicaprin. Groapa 22, de deservire a cuptorului conținea oase aflate în diverse stadii de

¹ Săpături efectuate de M. Rusu, I. Bejinaru. H. Pop.

² Pop 1995, p. 104.

³ Idem, p. 106.

⁴ Idem, p. 111.

⁵ Pop 1995, p. 90.

ardere. Cea mai mare parte a acestor complexe vor fi avut cu siguranță o funcție menajeră.

d. gropi ce conțin oase puține, nearse, provenind de la o specie/ specii de talie mică, complexe 17, 43, 45, 53,

e. gropi ce conțin oase puține, nearse, provenind de la o specie/ specii de talie mare, complexe 8, 9, 10, 11, 33, 37, 51. Cu siguranță, multe din complexe de mai sus, chiar dacă au puține resturi vor fi avut o funcție menajeră, fiind utilizate o singură dată.

Materialul din strat se referă, în mare parte la resturile de faună prelevate din șanțurile fortificației. Oasele prezintă grade diferite de fosilizare, în funcție de timpul cât s-au aflat sub influența factorilor atmosferici, fiind aruncate acolo de-a lungul diverselor perioade de locuire a sitului, unele fiind corodate, altele mai bine păstrate. Ponderea speciilor este cam aceeași cu cea înregistrată în gropi, predominând oasele de dimensiuni mai mari.

Săpăturile arheologice ce au vizat fortificația și așezarea civilă de epocă dacică⁶ din punctul "Cetate", derulate între 1992-1997 au furnizat un bogat și important eșantion faunistic, ce însumează 4710 oase. Acestea provin din 8 locuințe, 30 gropi și din stratul de cultură. Din cele 8 locuințe provin 2445 oase (Tabele 1-2, Fig. 1-2), însemnând 52 % din materialul recoltat de la "Cetate". Din cele 30 complexe, utilizate inițial pentru depozitarea proviziilor și transformate în timp în gropi menajere⁷ s-au recoltat 1490 oase distribuite inegal între acestea. Marea majoritate a gropilor conțin sub 100 fragmente, cu excepția celor cu nr. 20, 28 și 41, cu cca. 200 oase. Sub 10 oase conțin gropile: 3, 6, 13, 32, 33; materialul osteologic rezultat constă în dentiție izolată, coaste fragmentare, așchii de diafize, în general oase mici, dispartate. Groapa nr. 5 ce avea probabil un caracter ritual⁸, conținea oase provenite de la un porc, o vită, un mistreț și un cerb. Resturile sunt distribuite la întâmplare pe regiuni corporale, nefiind sesizabile conexiuni anatomice; materialul constă din falange, coaste fragmentare, vertebre, spărturi de oase lungi. Deci, din punct de vedere al încărcăturii osteologice nu se susține caracterul ritual al gropii. În general, distribuția procentuală a speciilor cât și raporturile interspecifice se păstrează în linii mari aceleași atât în locuințe cât și în gropi.

Pe baza unor corespondenței (drept/ stâng) dintre oase, s-au realizat următoarele asocieri de

complexe, pe care le amintim cu titlul informativ, în măsura în care ele pot contribui la stabilirea unor relații cronologice între acestea. În **locuința mare/1993/S1**, C3-5; 0-1,50 m, și **B (bordeiu)/1993**, C1; 0,80-1,00 s-au identificat o pereche mandibule de căprior și o pereche mandibule de porc. **Șopronul și Gr. 15** conțineau o pereche de falange proximale de bour. **Șopronul și Gr. 18** conțineau o pereche radiusuri proximale de porc. **Gr. 12** cu **Gr. 16**; 0,20-0,90 m conțineau o pereche de tibii distale de mistreț. **Atelierul metalurgic**, adâncime 0,80-1,00 m și **Gr. 18**, adâncime 0,70-1,40 m s-au corelat printr-o pereche falange proximale de bour. În **atelierul metalurgic**, adâncime 0,80-1,00 m și în **B (bordeiu)/1993**, adâncime 0,80-1,00m, s-au identificat o pereche de omoplați, radiusuri distale și tibii distale de cerb; de asemenea, o pereche de humerusuri distale de urs, o pereche de maxile de porc, cele două orbite provenite din craniul aceluiași porc. În **atelierul metalurgic** adâncime 0,80-1,00 m și în **Gr. 28**, nivelul de sus, s-au depistat o pereche de omoplați de porc. La adâncimea 0,80-1,45 m din **șanțul fortificației** din S2/C4-5, s-a prelevat o mandibulă dr., de mistreț, corespondentul stg. fiind găsită în **Gr. 24**, între 1,05-1,35 m. **Gr. 24**, între 1,05-1,35 m conținea un omoplat stg de vită, corespondentul său dr. fiind prelevat din **B (bordeiu)/1993**, adâncime 0,80-1,00 m. Din aglomerarea de pietre din **C3/1997** de la 0,20-0,40 m și din **L (locuința) 1/1997** provin o pereche de falange proximale de cal. **Locuința mare/1993**, 0,50-0,60 m și **Gr. 25**, adâncimea 0,25-0,80 m conțineau o pereche tibii distale de ovicaprin. Rezultatele analizei morfologice și dimensionale a speciilor de animale din cele trei situri vor fi prezentate împreună, în cele ce urmează întrucât nu există deosebiri majore în această privință între cele trei loturi osteologice.

Porcinele prezintă cel mai numeros material în așezarea din punctul "Cetate", fiind vorba de 915 resturi (31,3 %) provenind de la 68 exemplare (32,5 %). De la "Observator" s-au colectat doar 63 oase de porc reprezentând 25,2 %. În așezarea de la "Uliul cel Mic" suinelor domestice le sunt atribuite 19 oase (7 %) provenite de la 5 indivizi (33,3 %). Prezența în material a numeroase oase aproape imposibil de atribuit porcului ori mistrețului a impus crearea unei categorii artificiale "Sus sp" în care au fost incluse, mai ales coastele, unele resturi de vertebre, pereți diafizari etc. Resturile de schelet cefalic sunt numeroase permițând o bună prelucrare statistică. Măsurătorile executate indică o largă variabilitate dimensională, caracterizând indivizi cu un schelet

⁶ Idem, p. 107

⁷ Pop, 1995, p. 87

⁸ Pop, 1994, p. 64

cefalic puțin gracilizat. Dentiția este masivă, mai ales molarii, puține exemplare având o dentiție gracilă. Astfel, pe seria lungimii M^3 s-a estimat o medie de 29,7 mm (26-33 mm, n=12); lungimea M^1 - M^3 o medie de 63,2 mm (57-68,5 mm, n=7). În cazul mandibulei s-a estimat pe lungimea M_3 o medie de 67,5 mm (61-77,5 mm, n=5), iar pentru lg. șirului de molari, o valoare a mediei de 33,5 mm (28-39 mm, n=16).

Datele obținute prin analiza parametrilor scheletului postcefalic relevă, așa cum era de așteptat aceleași valori crescute, cât și o largă variabilitate dimensională. Exemplificăm prin următoarele serii de date metrice: humerus lț. trohlee 27,5-32 mm, X=29,9 mm (n=6); radius lț. prox. (proximală) 19,5-33 mm, X=28,3 mm, (n=14); tibie lț. dist. (distală) 27-32 mm, X=30,6 mm (n=10), astragal lg. lat. (laterală) 37-43,5 mm, X=39,7 mm (n=12). Valorile medii sunt apropiate de cele ale suinelor domestice din situl de la Sighișoara – “Wietenberg”⁹ și Pecica¹⁰. Numeroasele piese întregi au permis estimarea unei înălțimi medii la greabăn de 72 cm, aceasta oscilând între 63,5-78,9 cm (n=22). S-a presupus existența a două grupe de indivizi: una cuprinzând animale cu o talie mică-medie, de 63-70 cm, și o a doua cu exemplare înalte de 70-79 cm. Probabil, în prima categorie pot fi incluse femelele (ori masculii cu un schelet ceva mai gracil), iar în ce-a de-a doua categorie, masculii și/sau exemplarele metise (rezultate din încrucișările cu mistrețul). Practic limita superioară de variație ale populației domestice este greu de trasat de cea ale suinelor sălbatice. Aceleași greutatea le-am întâmpinat și în gruparea seturilor de date culese de pe lățimile oaselor. Astfel că în tabelul-anexă (cuprinzând măsurătorile), acolo unde au fost nelămuriri am notat cu “?”. Nu este exclus ca aceste încrucișări cu specia sălbatică, foarte numeroasă în regiune să nu fi avut de cele mai multe ori un caracter spontan, ci chiar cei din comunitate să fi avut preocupări de ameliorare a genofondului local de porcine. Procentul de exemplare robuste cuprinde peste jumătate din numărul de exemplare estimate, pentru a fi vorba de metisaje întâmplătoare. Și în siturile de la “Observator” și “Uliul cel Mic” s-au estimat pentru porc talii de 76,9 cm, iar pe baza unui radius ce provenea de la un animal ce nu atinsese 3-3,5 ani, s-a calculat o valoare a taliei de 68,3 cm. Probabil când va fi fost încheiată creșterea osului, talia animalului respectiv va fi depășit 70 cm. Valori așa de crescute ale taliei le mai întâlnim la Sighișoara –

“Wietenberg” (68,9-79,8 cm, X=74,1 cm)¹¹. În alte situri, deși există valori ale taliei de peste 70 cm, ele sunt puține, prevalând animalele cu un greabăn mai redus. Astfel la Merești (jud. Covasna), deși porcul are o conformație corporală asemănătoare cu cel de la Șimleu are totuși o talie mai mică, în medie de 65,1 cm¹². Un porc de talie mai mică a fost identificat și în siturile din Banat: Ziridava (Pecica)¹³, “Stenca”- Liubcovei (X=66,2 cm) și Divici (X=70,5 cm)¹⁴, ori în sudul țării¹⁵.

În privința vârstelor de sacrificare (Tabel 3, Fig. 5-6) în cazul primului sit se constată următoarea situație: din cei 68 indivizi prezumați, juvenili și subadulții reprezintă doar 29,5 %. În această categorie purceii de lapte reprezintă doar 4,5 %. Exemplarele adulte totalizează 48,5 % iar maturii 22%. În general, se constată trei “vârfuri” de tăiere și anume, pe la 11-12 luni (16,2 %), 16-18 luni (20,5 %) și spre 2 ani (13,2 %). Posibil ca aceste “vârfuri” să coincidă cu sacrificări în sezonul rece, în restul anului tăierile fiind sporadice. Mai trebuie precizat faptul că, sacrificările la porcine se făceau în mare măsură după atingerea maturității sexuale, mai ales după prima fătare. Procentul de animale ținute în scop reproductiv este substanțial (22 %), ele nefiind totuși exploatate peste 4-5 ani, așa cum o arată studiile eroziunii dentare. Exemplare bătrâne nu s-au depistat. Deși la “Observator” s-au identificat doar 8 exemplare, ponderea categoriilor de vârstă este asemănătoare: juvenili reprezintă 12,5 %, subadulții lipsesc, adulții însumează 62,5 % iar maturii (în cazul acesta doar maturi tineri) 25 %. La “Uliul cel Mic”, din cele 5 exemplare, două sunt subadulte, două adulte și unul matur. Evident, porcinele reprezentau baza aprovizionării cu carne și grăsime, fiind protejate stocurile de bovine și ovicaprine.

Bovinele domestice totalizează 566 oase (19,3 %) la Șimleu – “Cetate” și 87 oase (34,8 %) la Șimleu – “Observator. Ca pondere pe NMI (număr minim de indivizi) frecvențele sunt asemănătoare, 16,7 %, respectiv 26,8 %. Diferențele procentuale dintre cele două situri rezidă, în primul rând, în mărimea eşantioanelor, cel de la Șimleu – “Observator” cumulând sub 600 resturi faunistice. %. La “Uliul cel Mic” ele însumează 20,4 % pe resturi și 20 % pe MNI.

Pe resturile maxilare se constată, potrivit datelor metrice prelevate, o dentiție puțin masivă,

⁹ El Susi 1996b, p. 514.

¹⁰ Haimovici 1969, p. 405.

¹¹ El Susi 1996b, p. 514.

¹² Bindea 2000, p. 165-167.

¹³ Haimovici 1969, p. 405.

¹⁴ El Susi 1996a, p. 127.

¹⁵ Udrescu 1984, p. 85.

înregistrându-se valori ale lg. lui M_3 de 31-38 mm, cu o medie (X) de 34,3 mm ($n=9$). S-au păstrat două procese cornulare, de la două femele, acestea având o morfologie de tip "brahyceros". Coarnele sunt de mici dimensiuni, plasate în plan cu frontalul, ușor curbate în față, pedicelul bine exprimat, linia intercornuală concavă. Alte medii calculate pe lățimile oaselor sunt: metatars, lț. prox. 44-50,5 mm, $X=46,5$ mm ($n=6$); lț. dist. 47,5-56 mm, $X=53,8$ mm ($n=5$); tibie, lț. dist. 55-71 mm, $X=62,5$ mm ($n=6$); astragal lg. lat. (laterală) 61-67 mm, $X=63,7$ mm ($n=7$); calcaneu lg. max. 113-150 mm, $X=129,1$ mm ($n=8$). Datele sugerează o vizibilă variație dimensională datorată mai ales sexului, diferențele între valorile minime și maxime fiind de câțiva cm. Din B (bordeiu)/1995, S5/C2 provine un metatars stg., cu lungimea de 215 mm, pe baza lui estimându-se o talie de 117,6 cm. Un indice diafizar de 12,5 indică apartenența lui la un animal castrat. Fenomenul castrării este destul de rar întâlnit în aria dacică (cel puțin așa îl susțin datele osteologice), mai fiind pus în evidență la Grădiștea (jud. Brăila)¹⁶ și Vlădiceasca (Valea Argovei)¹⁷. Din Gr. (groapa) 41/1997, -2,30 m provine un metatars dr., cu lungimea de 205 mm furnizând o valoare a taliei de 115,2 cm. Un indice diafizar de 14,1 indică apartenența piesei la un mascul. Este o talie ceva mai mică, ce se plasează sub intervalul de variație stabilit pentru masculii din situl dacic de la Sighișoara – "Wietenberg" (120-124 cm)¹⁸. O valoare asemănătoare (116,5 cm) s-a înregistrat în așezarea dacică de la Merești¹⁹. Pentru Banat s-au înregistrat valori de 103-112 cm pentru înălțimea la greabăn a vitelor de la Pecica²⁰ și 109,5 cm, 112,6 cm în siturile din valea Dunării de la "Stenca" – Liubcovei și Divici²¹. Vitele populațiilor celtice din arealele învecinate României înregistrează talii la fel de mici, poate chiar mai reduse, care rareori depășesc 110 cm. Ne referim la bovinele din zonele Srem și Vojvodina²². Nici restul dimensiunilor pe lățimile oaselor nu exemplifică animale cu o conformație prea robustă. Din siturile de la "Observator" și "Uliul cel Mic" provin și mai puține oase de vită dimensionabile, cele câteva valori indică, de asemenea exemplare modeste ca

talie și conformație corporală. În ansamblu, datele metrice ale bovinelor exploatate de comunitățile La Tène din Depresiunea Șimleului se încadrează în limitele dimensionale ale populațiilor de bovine exploatate în epoca dacică pe teritoriul României, vorbind de exemplare mici, primitive, cu performanțe economice modeste.

În privința vârstelor de tăiere se constată următoarea situație: în primul sit, din cele 35 animale, tineretul și subadultii reprezintă cam treime (28,5 %) iar adulții și maturii restul, 71,5 %. Cele mai multe animale erau sacrificate în stadiul adult (45,7 %), după atingerea maturității sexuale, masculii fiind preferați pentru tăiere. Exemplarele mature nu erau ținute până la o vârstă prea avansată. Se pare că, tăierile masive se făceau primăvara-vara-începutul toamnei (cam 66 % din indivizii estimați), în sezonul rece sacrificările fiind mai puține. Un mod de exploatare asemănător se constată pe eșantionul bovinelor de la "Observator". Astfel, din cele 11 exemplare prezumate, un procent de 18,1 % îl reprezintă tineretul și subadultii, 54,6 % adulții și 27,3 % maturi. În ultima categorie s-a identificat un animal cu dentiția foarte erodată. La "Uliul cel Mic" cele trei animale au fost tăiate pe la 18-24 luni, la 3,5-4 ani și pe la 5-6 ani. Evident, taurinele erau întrebuințate la furnizarea laptelui, cărnii, la tracțiune.

Ovicaprinele cu cele 318 oase totalizează un procent de 14,4 % la Șimleu – "Cetate", plasându-se pe locul trei după suine și bovine. La Șimleu – "Observator", ele se plasează pe locul secund, după bovine, cu cele 67 oase (26,8 %). Din cel de-al treilea sit s-au recoltat 11 oase (8,6 %) provenind de la trei animale adulte-mature (20 %). În cazul primului sit, din eșantionul rumegătoarelor mici, oasele de ovine reprezintă doar 6,6 % iar cele de caprine 5,3 %. Restul materialului nu poate fi atribuit la una din cele două specii, având în vedere prevalența resturilor maxilare, ori a altor elemente de schelet pe care nu se poate realiza o departajare pe specii. Din locuința-atelier/1994, -0-0,50 m provine un corn dr., de tip "prisca", atribuit unui mascul (*Capra hircus*), cu lungimea de 220 mm; diametru mare bază/diametru mic/circonferința de 47/33,5/130 mm. Muchia frontală este tăioasă, cea nucală este rotunjită, fiind tăioasă spre vârf; pe secțiune piesa este biconvexă. Tot din atelier provine un alt corn fragmentar aparținând unei femele. Din Gr. 41 provin alte două fragmente de coarne, nedimensionabile, aparținând la două femele. Potrivit resturilor de coarne pentru caprine s-a stabilit un raport pe sexe, M/F de 1/3. Dimensiunile scheletului indică animale

¹⁶ Udrescu 1992, p. 47.

¹⁷ Udrescu 1988, p. 86.

¹⁸ El Susi 1996b, p. 515.

¹⁹ Bindea 2000, p. 162.

²⁰ Haimovici 1969, p. 405; taliile le-am recalculat

aplicând coeficienții Matolcsi.

²¹ El Susi 1996a, p. 113.

²² Blažić 1992, p. 402; Clason 1979, p. 94-97.

robuste, probabil cu o talie ce o depășea pe cea a oilor. Toate cele patru exemplare au depășit stadiul adult, unul fiind un animal senil, cu dentiția puternic erodată.

Eșantionul **ovinelor** se repartizează la șapte exemplare, dintre care doar două sunt juvenile-subadulte, restul au depășit stadiul adult. Evident, această proporție de animale sacrificate: 4/7 caprine/ovine, dacă este cât de cât obiectivă indică o pondere crescută a caprinelor printre rumegătoarele mici. Din scheletul postcefalic s-au conservat câteva piese întregi favorizând aprecieri asupra taliei. Din locuința târzie/1993 provine un radius stg. cu lg. max. 157 mm, corespunzând unei înălțimi la greabăn de 63,1 cm (Teichert). Piesa provine de la un animal sacrificat puțin după trei ani așa cum o indică sutura epifizei distale. Din același complex provine și un metacarp dr. cu lg. maximă 128 mm ce a furnizat o valoare a taliei de 62,5 cm (Teichert) și 62 cm (Țalkin). Osul provine de la individul de mai sus. Cele două valori înregistrate corespund mediei ovinelor din situl dacic de la Sighișoara – “Wietenberg”, care este de 62,4 cm (58,2-65,5 cm)²³; de asemenea, ele depășesc valorile taliei ovinelor din așezările dacice de la sud-est de Carpați: Radovanu, Cârломănești, Piscu-Crășani, Mărgăritești, Vlădiceasca²⁴, Grădiștea²⁵, Bordușani-Popină²⁶, Zimnicea²⁷, cât și pe a celor din Banatul sudic, pentru care s-a estimat o medie de 60,5 cm. Ovinele din siturile dacice din Transilvania par ceva mai robuste și mai înalte decât cele exploatate în epoca fierului în Câmpia Panonică²⁸ și în Europa vestică și centrală²⁹. Dimensionările pe lățimile oaselor indică și ele valori ce se încadrează în parametrii epocii dacice, tinzând către limitele superioare ale acestora. Exemplificăm prin câteva medii calculate pe maxilare și lățimile oaselor: lungimea M_3 are o medie de 23,1mm (19-26 mm; n=13); humerus lț dist. 25-31,5 mm, X=28,8 mm, (n=8); tibie lț. dist. 27-32,5 mm, X=28,4 mm (n=10). La “Observator” s-a estimat o medie a lui M^3 de 18,9 mm (18,5-19 mm; n=3). Posibil ca ponderea crescută a resturilor de capră să fi dus la o creștere a parametrilor respectivi. Așadar ovicaprinele gospodărite de comunitățile din Depresiunea Șimleului erau de mărime medie, caprele având o

conformație mult mai robustă decât a ovinelor așa cum o relevă dimensionările pe lățimile oaselor.

În privința vârstelor de sacrificare, la “Cetate” s-au identificat 30 exemplare de rumegătoare mici. Dintre acestea un procent de 6,6 % îl reprezintă animalele tinere, 16,7 % sunt subadultii, 36,7 % adulții și 40 % exemplarele mature. Și în acest caz se constată un mod de exploatare aida bovinelor, în sensul prevalenței animalelor adulte și mature în proporție de 2/3, sugerând o utilizare a celor două specii în scopuri prevalent utilitare, lapte, lână și în subsidiar ca furnizoare de carne. În special caprele par să fi fost utilizate până la o vârstă înaintată. În cazul ovicaprinelor se constată o intensificare a tăierilor toamna, iarna și începutul primăverii, în proporție de 60 %. În sezonul cald procentul de animale sacrificate este redus. Nu este exclusă o oarecare pendulare sezonieră a turmelor. La “Observator” s-au identificat doar 10 exemplare de ovicaprine, dintre care tineretul și subadultii reprezintă 20 % iar 80 % sunt animalele adulte și mature. Și în acest caz avem de-a face cu o exploatare a turmelor de ovicaprine în scopuri prevalent utilitare.

Evidențele totalizează 144 resturi (4,9 %) la Șimleu – “Cetate” și 7 oase (2,8 %) la Șimleu – “Observator”, în ambele cazuri plasându-se pe locul patru printre mamifere. La “Uliul cel Mic” s-au determinat 10 resturi de la cabaline (7,8 %) provenind de la două exemplare (13,3 %) adulte. Materialul cabalinelor este fragmentat, ilustrând toate regiunile corporale, ceea ce sugerează utilizarea speciei în alimentația comunităților respective. Din locuința-atelier provine un metacarp stg., cu lungimea maximă 214 mm. Corespondentul său drept a fost recoltat din zona locuinței, din S4/1994, 0-0,50 m. Pe baza celor două piese s-a estimat o talie de 128-136 cm (Witt) și 130,7 cm (Kiesewalter). Indicele diafizar cu o valoare de 16,8 încadrează metacarpele în categoria extremităților semi-masive (scara Brauner). Exemplarul respectiv, cu talie joasă și extremități groase, face parte din categoria cailor geto-daci “ordinari” (de duzină), cu utilizări multiple în activitățile gospodărești³⁰. Astfel de exemplare le întâlnim într-o serie de situri transilvănene din epoca fierului, precum cele de la Sighișoara, Porolissum “Măgura” Moigradului³¹, Merești și din sud-estul României³². Și dimensionările pe lățimile oaselor certifică existența exemplarelor de mărime mică-medie.

²³ El Susi 1996b, p. 516.

²⁴ Udrescu 1982, p. 142; idem, 1992, p. 47.

²⁵ Udrescu 1992, p. 47.

²⁶ Bălășescu 1997, p. 50.

²⁷ Haimovici 1972, p. 200.

²⁸ Bökönyi 1981, p. 107.

²⁹ Audoin-Rouzeau 1991, p. 17.

³⁰ Haimovici 1971, p. 180; idem 1993, p. 173.

³¹ El Susi 1999, p. 390.

³² Udrescu 1982, p. 142; Haimovici 1989, p. 311.

Exemplificăm prin următoarele date: metacarp, lț. dist. 48-56 mm, X=51,3 mm (n=5); falanga proximală, lg. max. 78-85 mm, X=81,6 mm (n=6); lț. dist. 40-45 mm, X=42,5 mm (n=5); falanga medie, lg. max. 43-50,5 mm, X=47,2 mm (n=6); lț. prox. 49-57 mm, X=52,5 mm (n=6); lț. dist. 42,5-51,5 mm, X=46,6 mm (n=5). Probabil regiunea Șimleului, cu un relief colinar, ușor accidentat să fi favorizat creșterea unei "rase" de cai de talie joasă, cu corp îndesat și extremități semigroase, cu utilizări multiple în activitățile curente. Din cei 7 indivizi, unul a fost tăiat pe la 18-24 luni, unul pe la 7-9 ani, altul era bătrân iar restul între 3-4,5 ani. Prevalența indivizilor subadulti-adulți tineri în proporție de 70 % indică cu certitudine utilizarea calului în alimentație, procentul de animale exploatate până la o vârstă avansată în scopuri utilitare fiind redus. Exemplarul bătrâne este mascul. La "Observator", toți cei 3 indivizi au fost sacrificați în stadiul subadult-adult tânăr, nu mai târziu de 5 ani.

Câinelui revin 9 resturi (0,3 %) la "Cetate" și 3 oase (1,2 %) la "Observator". Cea mai mare parte a materialului canidelor din prima așezare provine din B/1993; este vorba de o pereche de coxale, cu lg. maximă de 140 mm, cât și de fragmente de tibie și radius. Prin analogie cu material similar oasele au aparținut unui exemplar de talie mare (în jur de 51 cm)³³. Tot din același complex provine un humerus cu lț. distală de 35,5 mm, care ar putea proveni de la un animal foarte robust, cu o talie supramedie. Din Gr. 41/1997 provine o pereche de maxilare, pe baza cărora s-a estimat o lungime bazală craniană (Dahr) de 150,3. Valoarea caracterizează așa zisul tip "Canis familiaris intermedius", fiind vorba de un individ de talie supramedie. De la "Observator" s-a prelevat o maxilă stg., pe baza lungimi jugale de 61 s-a estimat o lungime bazală craniană (Dahr) de 132,9, ceea ce ar corespunde unui câine de talie mică. Așadar, în Depresiunea Șimleului, în epoca dacică existau câini de talie mică și mare, ultima categorie fiind mai bine reprezentată. Toate exemplarele au depășit stadiul adult.

Dintre mamiferele sălbatice cel mai bine reprezentat la Șimleu "Cetate" este mistrețul. Acesta însumează 554 oase, reprezentând un procent de 18,9 %. Ca NMI specia are o pondere de numai 14,8 %. Discordanța dintre cele două frecvențe se datorează, în mare parte cantității însemnate de oase provenind din scheletul apendicular, elementele craniene fiind mai slab reprezentate. La "Observator" specia totalizează doar 6 oase, reprezentând 2,4 %, în acest caz

cerbul fiind specia cu cele mai multe resturi din grupa speciilor sălbatice. Dimensionările executate pun în evidență exemplare robuste, deși mai mult de jumătate din animalele vâdate erau femele. În general, mediile calculate pe dentiție și schelet postcefalic sunt tot atât de mari cât cele de la Ziridava³⁴ și din Valea Dunării³⁵, depășindu-le pe cele din așezările geto-dace din sud-estul țării. Față de porcinele din nivelele La Tène de la Gomolava valorile sunt net superioare³⁶. Aducem ca exemple următoarele medii estimate: maxilă, lg. M¹-M³ 81-92 mm, X=85,3 mm (n=8); lg. M³ 37-49 mm, X=43,9 mm (n=14); mandibulă, P₂-M₃ 123-130 mm, X=127,7 mm (n=4); M₁-M₃ 82-89 mm, X=86,4 mm (n=7); lg. M₃ 42-52 mm, X=45,4 mm (n=22); scapulă, lg. cap articular 40-54 mm, X=46,8 mm (n=13); humerus, lț. trohlee 39-48 mm, X=41,7 mm (n=18); lț. dist. 50-63 mm, X=54,5 mm (n=15); tibie, lț. dist. 38-53 mm, X=40,8 mm (n=26); astragal, lg. lat. 51-60 mm, X=54,7 mm (n=30). De asemenea, s-au identificat exemplare extrem de robuste, fiind vorba de masculi. Exemplificăm prin lț. dist. a humerusului, de 63 mm sau lț. dist. a tibiei de peste 50 mm. Dimorfismul sexual este bine exprimat fiind în mare măsură responsabil pentru larga variabilitate dimensională a mistrețului. Pe un număr de 52 piese întregi (în mare parte, astragale, calcanee, metapodii) s-a estimat o medie a taliei de 97,8 cm (81,2-107,4 cm; n=52). Cu certitudine o serie de oase dimensionabile provin de la exemplare metise, acolo unde nu am fost siguri de apartenența oaselor le-am notat în tabelele anexă cu datele metrice, cu "*?". Pe baza materialului de la "Cetate" s-au estimat 31 exemplare, dintre care, 87 % sunt adulți și maturi și doar 13 % sunt animale subadulte. Evident, dificultatea departajării oaselor de animale tinere în cadrul celor două specii a dus la absența exemplarelor juvenile în cadrul claselor de vârstă. La "Observator" s-au identificat doar oase provenind de la două animale, ce au depășit stadiul adult. De la "Uliul cel Mic" provin doar 4 oase (3,1 %) atribuite unui exemplar matur.

Cerbul însumează 303 resturi (10,4 %) la Șimleu "Cetate" și numai 16 oase (6,4 %) la Șimleu "Observator". Scheletul cefalic este modest reprezentat, marea parte a materialului provenind din scheletul apendicular. Se pare că prevalează masculii printre animalele vâdate, posibil să fie vorba despre o vânăre selectivă a speciei. Datele metrice prelevate sugerează

³⁴ Haimovici 1969, Tab. 1.

³⁵ El Susi 1996a, p. 339.

³⁶ Clason 1979, p. 77-83.

³³ Moise 2000, p. 25.

exemplare de mărime medie, mediile estimate pe lățimile oaselor neatingându-le pe cele ale speciei exploatare în Subcarpații Moldovei³⁷ ori din regiunea Subcarpaților de curbură³⁸. În cazul primului sit, din cei 17 indivizi, un procent de 11,7 % îl reprezintă subadultii, 17,6 % adulții și 70,6 % maturii. Minimum 4 exemplare au fost vâdate iarna-începutul primăverii. Pentru "Observator", din 4 indivizi estimați, doar unul este subadult restul sunt maturi. De la "Uliul cel Mic" provin 3 resturi (2,3 %) aparținând unui animal bătrân.

De la **bour** s-au identificat 60 resturi însemnând un procent de 2,3 %, ceea ce plasează specia pe locul trei printre mamiferele vâdate, în situl de la "Cetate". Absența speciei în celelalte două situri este aleatorie având în vedere eșantioanele reduse. Materialul provine de la minimum 6 indivizi, reprezentând 2,9 %. Resturile provin în mare parte din extremitățile distale ale membrilor, identificându-se un număr important de falange. Pe lungimea maximă a falangei proximale s-a estimat o variație de 71-82 mm, cu o medie de 77 mm (n=12). Se constată un vizibil dimorfism sexual datorat în mare parte sexului. Dimensionările executate indică o populație de mărime medie, fără a depista animale extrem de robuste. Din cele 6 exemplare, unul este adult, altul matur tânăr și patru sunt maturi. Nu există resturi de la animale bătrâne.

Oase de **căprior** s-au identificat doar în cazul primei așezări. Este vorba de 17 fragmente (0,6 %) provenind de la cinci animale (2,4 %). Dintre acestea, unul este subadult, unul adult și trei au depășit acest stadiu. Se pare că două exemplare au fost vâdate la finele primăverii-vara. **Ursul** este reprezentat printr-un singur omoplat la "Observator", specia fiind mai numeroasă la "Cetate". Din situl respectiv s-au determinat 24 oase (0,8 %) sugerând trei exemplare adulte (1,4 %). Sunt resturi ce ilustrează toate regiunile corporale, cu o mai bună reprezentare a scheletului apendicular. De la trei **castori** adulți provin 7 oase (0,2 %) aparținând unor exemplare de mărime medie. Specia nu a fost identificată la "Observator" și "Uliul cel Mic". Din locuința/1992 provine un singur omoplat dr. de **iepure**. De la **găină** s-au păstrat două resturi, ce provin în exclusivitate din așezarea de la "Cetate". Este vorba de aparținând la două exemplare de talie mică.

Exploatarea speciilor

Nu vom insista în cele ce urmează pe rezultatele de la "Uliul cel Mic", materialul fiind puțin numeros și nesemnificativ statistic. Singurele remarci demne de reținut sunt: ponderea relativ crescută a cabalinelor, utilizarea lor în alimentație, cât și cota însemnată a vânătorii. Erau crescute bovine, porcinele și ovicaprinele, printre animalele sacrificate predominând exemplarele adulte, mature și chiar senile.

Celelalte două eșantioane conțin oase provenind, aproape în totalitate de la mamifere, cu excepția celor două resturi de găină recoltate de la "Cetate". Creșterea păsărilor domestice, în special a galinaceelor se va fi făcut, însă pe scară redusă. Cu siguranță se va fi practicat și pescuitul, însă ocazional. Având în vedere compoziția spectrelor faunistice din situri, cât și ponderea diverselor specii se poate aprecia că, porcinele asigurau baza alimentației carnată, cu precădere la "Cetate". Aci, așa cum aminteam la început, suinele domestice totalizează o treime din resturi și din indivizii prezumați. Pe locul secund se plasează bovinele cu o contribuție de numai 19,3/16,7 % (Frgm./NMI), urmate de ovicaprine cu 10,9/14,4 %. Situația este răsturnată în cazul celui de-al doilea sit, unde se constată o prevalență a bovinelor cu 34,8/26,8 %, urmate de ovicaprine cu 26,8/24,3 % și porcine cu 25,2/19,5 %. Cabalinele înregistrează frecvențe sub 8 % în ambele cazuri, fiind cu certitudine utilizate în alimentație. Așadar există diferențe între cele două așezări în privința ponderii principalelor specii de animale. Sub raport bio-geografic, în Depresiunea Șimleului erau întrunite aceleași condiții de existență și exploatare a unor resurse naturale, deci factorul mediu nu poate fi răspunzător în totalitate de diferențele existente între cele două așezări. În faza actuală de investigare osteoarheologică a zonei, ne limităm la a pune aceste diferențe pe seama eșantionului mic (sub 500 oase) de la "Observator".

În privința modului de gospodărire a principalelor mamifere domestice, există similitudini ce merg până la identitate între situri. Astfel, taurinele erau crescute în scopuri prevalent utilitare (lapte, forță de muncă), în plan secundar fiind utilizate drept furnizoare de carne. În plin stadiu adult se tăiau cu preponderență masculii, o altă parte a stocului fiind sacrificate după ce randamentul economic începea să scadă. Rumegătoarele mici erau exploatate în mare măsură pentru produsele lactate, carnea și pieile fiind, implicit obținute după tăierea indivizilor respectivi. Porcinele întruneau condiții favorabile de creștere și înmulțire, ne întrebăm dacă nu,

³⁷ Haimovici 1993, p. 174.

³⁸ Udrescu 1988, p. 88; Idem 1993, p. 50.

cumva, un oarecare excedent va fi fost utilizat în schimburi intercomunitare. Cabalinele erau utilizate și în alimentație, ponderea animalelor utilizate la tracțiune, călărie fiind mai mică.

Aceleași diferențe între cele două așezări se constată și în privința ponderii speciilor vâdate. Astfel, raportul specii domestice/sălbatică este de 68,4/31,6 % pe resturi și de 66,7/33,3 % pe NMI, (Fig. 3) la “Cetate”, evidențiind rolul bine precizat al acestei îndeletniciri în plan ocupațional și nu în ultimă instanță având un rol de agrement. La “Observer” el înregistrează valori diferite, de 90,8/9,2 % pe resturi și 82,9/17,1 % pe NMI. Vânătoarea avea o pondere însemnată în viața comunităților reflectând calitativ și cantitativ varietatea și diversitatea biogeografică a regiunii respective. Erau zone bine împădurite dacă privim procentele semnificative ale mistrețului, cerbului, prezența ursului; de-alungul cursurilor de apă exista o vegetație arborescentă de luncă, formată din arbori de esență moale, oferind castorului, mistrețului, bune condiții de existență. Căpriorul, iepurele, bourul specii legate de un biotop deschis completează lista faunei locale, comună acelor vremi. La “Cetate”, vânătoarea era axată pe exploatarea în principal a mistrețului (18,9 % pe resturi și 14,8 % pe NMI) și secundar pe cea a cerbului (10,4 % pe resturi și 8,1 % pe NMI) atât în scopuri alimentare, cât și utilitare (piei, os, corn pentru unelte). Cifrele mai sus avansate evidențiază o densitate sporită a mistrețului în regiune, vânătoarea sa având, în ultimă instanță drept scop reducerea efectivului său distructiv. Printre exemplarele vâdate prevalează exemplarele adulte și mature. La “Observer” lista faunei sălbatică este săracă în specii (de vină este penuria eșantionului), cerbul și mistrețul totalizând fiecare sub 10 %.

În literatura arheozoologică fauna siturilor La Tène din România este relativ bine cunoscută. Desigur, într-o mare măsură, particularități locale/regionale își vor fi pus amprenta asupra “strategiilor” de exploatare a speciilor de animale, cât și asupra compoziției spectrelor faunistice înregistrate în fiecare așezare în parte. Credem că ar fi o chestiune superfluă reluarea unor informații arheozoologice deja cunoscute, pentru a încerca să definim locul pe care-l ocupă economiile celor două situri în tabloul general. De aceea, ne limităm la a preciza câteva date legate de fauna unor situri La Tène din Transilvania și Banat, în lumina informațiilor acumulate până în prezent (Tabel 6, Fig. 7-8). Există un prim set de așezări ce le include pe cele de la Șimleu - “Cetate”, Sighișoara “Wietenberg”, Merești ce au dezvoltat economii animaliere axate pe

exploatarea porcinelor, preferate pentru aprovizionarea cu carne. În lumina datelor obținute, acestea reprezintă între 32-40 %. Taurinele și ovicaprinele au ponderi apropiate, 16-26 %, exploatarea lor având un caracter prevalent utilitar, produse lactate, piei, lână, forță de muncă. Calul era și el utilizat în alimentație, înregistrând între 1-8 % în siturile de mai sus. Contribuția vânătorii în plan alimentar este semnificativă, asigurând până la 30 % din necesar. Aceeași cotă sporită a porcinelor o întâlnim la Ziridava, Divici și în nivelele inferioare de la Stenca-Liubcovei³⁹. Acestea înregistrează 30-47 %, bovinele având o contribuție redusă de numai 8-19 %, alături de o rată înaltă a vânătorii. O a doua categorie ar reprezenta-o așezările de la Șimleu – “Observer” și Porolissum-“Măgura” Moigradului⁴⁰, cu o pondere majoritară a vitelor (27-48,5 % NMI)⁴¹, pe locul secund plasându-se ovicaprinele cu 20-24 % și apoi porcinele cu 17-19 %. Nici vânatul nu înregistrează mai mult de 10 %. Probabil, acolo, unde creșterea bovinele era majoritară și putea acoperi toate nevoile utilitare vânătoarea va fi contat mai puțin în plan ocupațional.

³⁹ El Susi 1997, p. 630.

⁴⁰ El Susi 1999, p. 388.

⁴¹ Am utilizat în comparații mai ales, procentajele calculate pe NMI întrucât eșantioanele de la “Observer” și Porolissum – “Măgura” Moigradului sunt reduse.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Audoin-Rouzeau 1991 F. Audoin-Rouzeau *La taille du mouton en Europe de l'Antiquité aux temps modernes, Fiches d'osteologie animale pour l'archéologie. Serie B: Mammifères*, 3, Centre de Recherches Archéologiques du CNRS, p. 3-36.
- Bălășescu 1997 A. Bălășescu *Archaeozoology, Cercetări Arheologice*, X, p. 48-63.
- Bindea 2000 D. Bindea *Studiu arheozoologic asupra așezării dacice de la Merești (Jud. Harghita), Dacii din estul Transilvaniei*, Editura Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, p. 159-179.
- Blažić 1988 S. Blažić *Faunal remains from Gomolava V, Gomolava Sympozijum Ruma*, 1986, Novi Sad, p. 105-107.
- Blažić 1992 S. Blažić *Faunal Remains in Celtic Fortresses and Indigenous Settlements, Balcanica*, XXIII, p. 401-405.
- Clason 1979 Clason A. T., *The Farmers of Gomolava in the Vinča and La Tène Period, Rad Vojvodanskih Muzeja*, 25, p. 60-103
- El Susi 1996a G. El Susi *Vânători, pescari, crescători de animale în Banatul mileniilor VI î. Chr. – I. D. Chr.*, Editura Mirton, Timișoara.
- El Susi 1996b G. El Susi *Fauna din așezarea dacică de la Sighișoara "Wietenberg" (Județul Mureș)*, *Acta Musei Napocensis*, 33/I, p.511-524.
- El Susi 1997 G. El Susi *The evolution of animal husbandry during Iron Age in Banat. Archaeozoological researches in SW of Romania, The Thracian World at the Crossroads of Civilisations*, I, Bucharest, p. 628-641.
- El Susi 1999 G. El Susi *Archaeozoological Report on the Animal Bones at Porolissum – "Măgura Moigradului". A Dacian Settlement in NW of Transilvania, Thraco-Dacica*, T. XX, 1-2, p. 387-396.
- Haimovici 1969 S. Haimovici *Date cu privire la fauna descoperită într-o așezare dacică ("Oppidum Ziridava?"), Analele Științifice ale Univ. "Al. I. Cuza" Iași*, S.II, a. Biologie, T. XV, F. 2, p. 403-409.
- Haimovici 1971 S. Haimovici *Les caractéristiques des cheveaux découverts dans la nécropole Gète de Zimnicea, Analele Științifice ale Univ. "Al. I. Cuza" Iași*, S.II, a. Biologie, T. XVII, F. 1, p. 169-185.
- Haimovici 1972 S. Haimovici *Date privind resturile de animale descoperite în așezarea getică de la Zimnicea, Analele Științifice ale Univ. "Al. I. Cuza" Iași*, S.II, a. Biologie, T. XVIII, F. 1, p. 191-204.
- Haimovici 1989 S. Haimovici *Materialul faunistic de la Răcătău, Carpica*, XX, p. 309-314.
- Haimovici 1993 S. Haimovici *Materialul provenit din dava de la Pietra Șoimului, Studiu arheozoologic, Thraco-Dacica*, T. 14, 1-2, p. 169-177.
- Hrișcu, Bejenaru, Udrescu 1996 C. Hrișcu, L. Bejenaru, M. Ș. Udrescu *Materialul osteologic din așezările geto-dacice (sec. IV-I î. Hr.) din zona Căscioarele-Greaca-Prundu, Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu – milenii I î. Hr.-I d.Hr., Monografii Arheologice*, III, Editura Istros, Brăila, p. 134-139.
- Moise 2000 D. Moise *Analiza osteometrică a scheletelor de câine descoperite în așezarea geto-dacică de la Brănești – Vadu Anei (Județul Ilfov), Ialomița*, III, p. 20-26.
- Pop 1995a H. Pop *Fortificația și locuirea dacică de la Șimleu - "Observator", Cronica Cercetărilor Arheologice. Campania 1994, Cluj-Napoca*, 11-14 mai 1995, p. 90.
- Pop 1995b H. Pop *Civil Architecture and Habitat during La Tène D in the Depression of Șimleu, Acta Musei Napocensis*, 32/I, p. 103-118.

- Rusu, Pop, Bejinaru 1994 M. Rusu, H. Pop, I. Bejinaru *Șimleul Silvaniei "Cetate", jud. Sălaj, Cronica Cercetărilor Arheologice. Campania 1993, Satu-Mare, 12-15 mai 1994*, p. 64.
- Udrescu 1982 M. Ș. Udrescu *Date despre creșterea animalelor și vânătoarea la geto-dacii de la Radovanu. Studiu arheozoologic, Thraco-Dacica, T. III*, p. 139-143.
- Udrescu 1984 M. Ș. Udrescu *Problèmes d'archéozoologie concernant les périodes géto-daces et daco-romaines en Roumanie, B.A.R., I.S. 227*, p. 81-91.
- Udrescu 1988 M. Ș. Udrescu *Materialul osteologic din așezarea geto-dacă de la Vlădiceasca (Valea Argovei); Date zooarheologice, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, IV*, p. 83-88.
- Udrescu 1992 M. Ș. Udrescu *Așezarea geto-dacă de la Grădiștea (jud. Brăila); Date zooarheologice, Istros, VI*, p. 47-51.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR / LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1.** Frecvența speciilor lor în gropi și locuințe la "Cetate"; Species frequencies in pits and dwellings at "Cetate"
- Fig. 2.** Frecvențele generale ale speciilor la Cetate; Species frequencies at "Cetate"
- Fig. 3.** Raportul speciei domestice/sălbatică la "Cetate"
Domestic/wild ratio at "Cetate"
- Fig. 4.** Frecvența speciilor la "Observator"
Species frequencies at "Observator"
- Fig. 5.** Vârstele de sacrificare în așezarea de la "Cetate"
Age class profile at "Cetate"
- Fig. 6.** Vârstele de sacrificare în așezarea de la "Observator"
Age class profile at "Observator"
- Fig. 7.** Frecvențele unor specii în așezări La Tène din Transilvania și Banat (NMI)
Species frequencies in La Tène sites from Transilvania and Banat
- Fig. 8.** Raportul sp. domestice/ sălbatică în situri La Tène din Banat și Transilvania
Domestic-wild ratio in La Tène sites from Transilvania and Banat

Tabele, date metrice/ Tables, metric data

Tabel 1 - Frecvențele speciilor în locuințe la Șimleul Silvaniei "Cetate" /The species frequencies in dwellings at Șimleul Silvaniei "Cetate"

	Loc.1 1992	Bordei 1993	Loc. mare 1993	Loc. Târzie	Șopron	Atelier metalurgic	Bordei 1995	Loc.1 1997	Total locuințe	%
Bos taurus	20	32	48	7	5	113	53	11	289	19,2
Sus domesticus	33	83	78	18	18	137	13	18	398	26,5
Ovis/Capra	12	12	64	7		64	16	11	186	12,4
Equus caballus	5	7	12	1	6	51	7	1	90	6
Canis familiaris		4					1		5	0,3
Domestics	70	138	202	33	29	365	90	41	968	64,4
Cervus elaphus	15	54	15	3	3	75	5	3	173	11,5
Sus ferrus	16	89	30	1	10	96	32	7	281	18,7
Capreolus c.	2	3	3		2	4	1		15	1
Ursus arctos	2	8	4			2	2	1	19	1,3
Castor fiber	1	1	2			1			5	0,3
Bos primigenius	1	3	2	2		27	4		39	2,6
Lepus sp.	1								1	0,1
Wilds	38	158	56	6	15	205	44	11	533	35,6
Determined	108	296	258	39	44	570	134	52	1501	100
Sus sp.	9	10	31	2	11	9			72	
Bos sp.		4	2			11		1	18	
Bos/Cervus	7	12	50	1	5	49	6	3	133	
Splinters	81		129	35	36	356	51	32	720	
Total mammals	205	322	470	77	96	995	191	88	2444	
Gallus dom.			1						1	
Total sample	205	322	471	77	96	995	191	88	2445	

Tabel 2 - Frecvențele speciilor în gropi la Șimleul Silvaniei "Cetate" /The species frequencies in pits at Șimleul Silvaniei "Cetate"

	G/Pit 1/94	G 2/94	G 3/94	G 4/94	G 5/94	G 6/94	G 7/94	G 8/94	G 10/94	G 11/94
Bos taurus	1	8	1		11		3	4	12	
Sus dom.	9	9	1	6	9		14	6	17	7
Ovis/Capra	2		1	3			6	3	2	3
Equus caballus							1			3
Canis familiaris										
Domestics	12	17	3	9	20		24	13	31	13
Cervus elaphus	1	3		1	3		1	3	9	1
Sus ferrus	3	21		5	2			8	7	6
Capreolus c.										
Ursus arctos		1								
Castor fiber										
Bos primigenius										
Lepus sp.										
Wilds	4	25		6	5		1	11	16	7
Determined	16	42	3	15	25		25	24	47	20
Sus sp.							2	2	1	4
Bos sp.	1									
Bos/Cervus					1	1		8	1	
Splinters	16	9		8	32		12		20	11
Total mammals	33	51	3	23	58	1	39	34	69	35
Gallus dom.	1									
Total sample	34	51	3	23	58	1	39	34	69	35

(continued)	G 13/94	G 14/94	G 15/94	G 16/94	G 17/94	G 18/95	G 20/95	G 21/95	G 23/93	G 24/95
Bos taurus	1	6	1	6		17	12	1	3	8
Sus domesticus		1	3	8	2	16	11	2	8	10
Ovis/Capra		1	5	1	3	6	2		5	3
Equus caballus		8				1				
Canis familiaris										
Domestics	1	16	9	15	5	40	25	3	16	21
Cervus elaphus		5	2	1	2	3	5			3
Sus ferrus		6	1	4		7	1		3	7
Capreolus c.		1								
Ursus arctos						1				
Castor fiber		1								
Bos primigenius			2			1				
Lepus sp.										
Wilds		13	5	5	2	12	6		3	10
Determined	1	29	14	20	7	52	31	3	19	31
Sus sp.						2				
Bos sp.										
Bos/Cervus						1				
Splinters	1	62	5	19	7	8	141	5	5	
Total mammals	2	91	19	39	14	63	172	8	24	31
Gallus dom.										
Total sample	2	91	19	39	14	63	172	8	24	31

(continued)	G 25/95	G 27/97	G 28/97	G 30/97	G 32/97	G 33/97	G 36/97	G 38/97	G 40/97	G 41/97
Bos taurus	12	13	25	1		1	2	3		43
Sus domesticus	7	16	90	3			8	2	4	57
Ovis/Capra	12	1	25	3			3	2		13
Equus caballus	2	3				1				5
Canis familiaris										2
Domestics	33	33	140	7		2	13	7	4	120
Cervus elaphus	2	5	10		1			3		18
Sus ferrus	10	21	8	1		1	1	1		26
Capreolus c.			1							
Ursus arctos	1									
Castor fiber										
Bos primigenius		7								3
Lepus sp.										
Wilds	13	33	19	1	1	1	1	4		47
Determined	46	66	159	8	1	3	14	11	4	167
Sus sp.										
Bos sp.										3
Bos/Cervus										2
Splinters	14	33	30	5	3	2	18	17	8	66
Total mammals	60	99	189	13	4	5	32	28	12	238
Gallus dom.										
Total sample	60	99	189	13	4	5	32	28	12	238

(continued)	Total gropi/ pits		Total loc.+gropi Frgm.	Stratum Frgm.	Total general		Total	
	Frgm.	%			Frgm.	%	MNI	%
Bos taurus	195	21,6	484	82	566	19,3	35	16,7
Sus domesticus	326	36,1	724	191	915	31,3	68	32,5
Ovis/Capra	105	11,6	291	27	318	10,9	30	14,4
Equus caballus	24	2,7	114	30	144	4,9	7	3,4
Canis familiaris	2	0,2	7	2	9	0,3	3	1,4
Domestics	652	72,2	1620	332	1952	66,7	143	68,4
Cervus elaphus	82	9,1	255	48	303	10,4	17	8,1
Sus ferrus	150	16,6	431	123	554	18,9	31	14,8
Capreolus c.	2	0,2	17		17	0,6	5	2,4
Ursus arctos	3	0,3	22	2	24	0,8	3	1,4
Castor fiber	1	0,1	6	1	7	0,2	3	1,4
Bos primigenius	13	1,4	52	16	68	2,3	6	2,9
Lepus sp.			1		1	0,1	1	0,5
Wilds	251	27,8	784	190	974	33,3	66	31,6
Determined	903	100	2404	522	2926	100	209	100
Sus sp.	11		83	30	113			
Bos sp.	4		22		22			
Bos/Cervus	14		147	49	196			
Splinters	557		1277	174	1451			
Total mammals	1489		3933	775	4708			
Gallus dom.	1		2		2			
Total sample	1490		3935	775	4710			

G.- Pit; L., B. – Dwellings

Tabel 3 - Grupele de vârstă ale mamiferelor de la Șimleul Silvaniei "Cetate" și "Observator"/Age class distribution at "Cetate" and "Observator"

"Cetate"	juvenile	s-adult	adult	matur/senile
Bos taurus	11,4	17,1	45,7	25,7
Sus domesticus	4,5	25	48,5	22
Ovis/Capra	6,6	16,7	36,7	40
Equus caballus		14,3	57,1	28,6
"Observator"				
Bos taurus	9,05	9,05	54,6	27,3
Sus domesticus	12,5		62,5	25
Ovis/Capra	10	10	40	40

Tabel 4 - Frecvențele speciilor în gropi la Șimleul Silvaniei "Observator"/The species frequencies in pits at Șimleul Silvaniei "Observator"

	G/Pit 8	G 9	G 10	G 11	G 14	G 17	G 18	G 19
Bos taurus	2	2	3	1	4			
Sus domesticus			2		3			
Ovis/Capra		1	1		6	3	1	1
Equus caballus			1					
Canis familiaris								
Domestics	2	3	7	1	13	3	1	1
Cervus elaphus					1			
Sus ferrus								
Ursus arctos								
Wilds					1			
Determined	2	3	7	1	14	3	1	1

Bos/Cervus Splinters	7	6	1	2	1	3	3	12
Total sample	9	9	8	3	15	6	4	13

(continued)	G 20	G 21	G22	G25	G29	G30	G33	G34	G35
Bos taurus	13		3	2	1	10	2		
Sus domesticus	2		1						1
Ovis/Capra	15		1	1	4				
Equus caballus					2				
Canis familiaris	1								
Domestics	31		5	3	7	10	2		1
Cervus elaphus	1		2	2	2				
Sus ferrus	1		1						
Ursus arctos									
Wilds	2		3	2	2				
Determined	33		8	5	9	10	2		1
Bos/Cervus Splinters	37	6	7	5	17	5		2	1
Total sample	70	6	15	10	26	17	2	2	2

(continued)	G50	G51	G53	G54	G56	G37	G43	G45	G47
Bos taurus	1					1	1	3	
Sus domesticus		2			7				3
Ovis/Capra	2	1		1				2	1
Equus caballus								1	
Canis familiaris									
Domestics	3	3		1	7	1	1	6	4
Cervus elaphus									
Sus ferrus									
Ursus arctos									
Wilds									
Determined	3	3		1	7	1	1	6	4
Bos/Cervus Splinters	7	2	1		10	1	1	2	34
Total sample	10	6	1	1	18	2	2	8	39

(continued)	G 59	Total gropi/pits	Loc. 1994	Stratum	Total sample	%	MNI	%
Bos taurus		49	2	36	87	34,8	11	26,8
Sus domesticus		21	1	41	63	25,2	8	19,5
Ovis/Capra	1	42		25	67	26,8	10	24,4
Equus caballus		4		3	7	2,8	3	7,3
Canis familiaris		1		2	3	1,2	2	4,9
Domestics	1	117	3	107	227	90,8	34	82,9
Cervus elaphus		8		8	16	6,4	4	9,8
Sus ferrus		2		4	6	2,4	2	4,9
Ursus arctos				1	1	0,4	1	2,4
Wilds		10		13	23	9,2	7	17,1
Determined	1	127	3	120	250	100	41	100
Bos/Cervus Splinters		14	1	18	33			
		164	4	30	198			
Total sample	1	305	8	168	481			

Loc. - dwelling; G. - pit; MNI- minim number individuals

Tabel 5 - Frecvențele speciilor la Șimleul Silvaniei "Uliul cel Mic"/The species frequencies at Șimleul Silvaniei "Uliul cel Mic"

	Stratum Frgm.	G/pit/1 Frgm.	Total		Total	
			Frqm.	%	NMI	%
Bos taurus	13	13	26	20,4	3	20
Sus domesticus	8	11	19	7	5	33,3
Ovis/Capra	6	5	11	8,6	3	20
Equus caballus	1	9	10	7,8	2	13,3
	28	38	66	51,9	13	86,6
<i>Domestics</i>						
Cervus elaphus	3		3	2,3	1	6,6
Sus ferrus		4	4	3,1	1	6,6
Wilds	3	4	7	5,5	2	13,3
Determined	31	42	73	57,3	15	100
Splinters	19		19	7		
Ribs	35		35	27,5		
	85	42	127	100		
<i>Total sample</i>						

Tabel 6 - Frecvențele speciilor în situri La Tène din Banat și Transilvania și (NMI)/The species frequencies in La Tène sites from Banat and Transilvania (as MNI)

<i>Banat</i>	Bos taurus	Sus dom.	Ovis/Capra	Equus caballus	Cervus elaphus	Sus ferrus	Other sp.	Domestics	Wilds
Ziridava	12,3	35,6	15	9,5	15	8,2	4,4	72,6	27,4
Divici	7,9	47,2	10,4	2	11,1	10,4	11	68,8	31,2
Stenca-Liubcovei - I	18,6	30,5	17	1,7	11,8	10,4	10	67,8	32,2

Transilvania

"Cetate"	16,7	32,5	14,4	3,4	8,1	14,8	10	68,4	31,6
"Observator"	26,8	19,5	24,4	7,3	9,8	4,9	7,3	82,9	17,1
"Uliul cel Mic"	20	33,3	20	13,3	6,6	6,6	0	86,6	13,3
Moigrad	48,5	17,1	20	8,5	5,7	0	0	94,2	5,7
Sighișoara-"Wietenberg"	25,8	35,6	20,9	2	5,5	3,4	6,6	86	14
Merești	20,3	40,6	16,9	1,6	6,7	8,4	5,5	79,6	20,3

Măsurători, cf. Angela von den Driesch, 1975

Bos taurus/Bos primigenius*								
HORN CORE			MAXILLA			SCAPULA		
Dd	Sd	Circonf.	Lg.M3		SLC	GLP	LG	
51,5	37	144	26		49			
45	38,5	135	26		50		53	
			30		52			
			32		52			
					56,5	67	55	
						88*	40*	
							49	
						70	58	

						56,5	67	55	Uliu
MANDIBULA									
			HUMERUS			RADIUS			
Lg.M3	P2-P4	M1-M3		BT		BFp	Bp	Dd	
31		86		73		68		36	
31		76		78		69		39,5	
33		88		73	Uliu			37	
34								42	
34,5								43	
35		86				92,5*	103*	49*	
35,5									
37						RADIUS			
38						Bd	Dd		
	44					64	41		
	44					73			
	49								
METACARPUS									
					PELVIS				
Bp	Dp	SD	Bd	Dd			LA		
50	31						63		
55,5	34						90*		
56,5	33						100*		
74*	44*								
74*	44*								
			55	33					
			63	34					
			63	36					
	38								
			59	28,5					
METATARSUS									
						TIBIA			
GL	Bp	Dp	SD	Bd	Dd		Bd	Dd	
205	50,5	45	29	54	28		80*	55	
215	44	43,5	27	56	30		55	41	
	47,5	45					60	45	
		43					61	43	
				56	30		63		
				76*	45*		65	47	
					40*		71		
				47,5					
	44	40,5							
	45	43							
	48	45							
	62*	61*		55,5	28,5				
	62*								
				62*	37*				
				76*	45*				
					47,5	Uliu			
TALUS			CALCANEUS			PH I		PH II	
GLI	GLm	Bd		Gl	GB	Gl	Bp	Gl	Bp
61	57	37		113	43	55	32	49*	37*
61	56	39		118		57	28	51*	41*

63		40,5		124		60		51*	42*
64	60	39		125		68	35	55*	43*
65	60,5	42		131	48	68	35		
65	60	45		133	51	70	34	PH III	
67	62	41		139		71*	37*	GI	
82*				150		73*	39*	92*	
87*		58*			51	74*	37,5*		
	54				53	78*	35*		
	54	39		164*		78*	34*		
	60	45		160*	65*	78*	35*		
	64	42		163*	64*	78*	35,5*		
	58				60*	78	36*		
					60*	75*	34*		
						77*	38*		
						82*	42*		
						82*	45		
Ovis/Capra									
HORN CORE					MAXILLA				
GI	Dd	Sd	Circonf.		P2-M3	M1-M3	P2-P4	L M3	
220	47	33,5	130	C	66	42	23		O/C
								18	O/C
								18	O/C
								19,5	O/C
								18,5	O/C
								19	Obs.
								19	Obs.
								19	Obs.
								18,5	Uliu
								19	Uliu
								19	Uliu
MANDIBULA					HUMERUS				
P2-M3	M1-M3	L M3	O/C		Bd	Dd	O/C		
62	47	28	C		25	21	O		
63	48	25	C		28	26,5	O		
73	48	25	C		28,5	30,5	O		
		21	O/C		29	33	C		
		23	O/C		29	26	O		
		23	O/C		29	33	O/C		
		25	O/C		30,5		O/C	Obs.	
		19	O/C		31,5		C		
		22,5	O/C		30,5		O/C	Uliu	
		23,5	O/C						
		21	O/C	Obs.					
		21,5	O/C	Obs.					
		24	C	Obs.					
		21,5	O/C	Uliu					
		24	O/C	Uliu					
RADIUS									
GL	BFp	Bp	Dp	SD	Bd	Dd	O/C		
157	32	33,5	12,5	16,5	28	19	O		
	27,5	29,5		15			O		

	29	31	16				O		
	29	31,5	16				O		
	31	33,5	15				C		
					33	21	C		
METACARPUS									
GL	Bp	Dp	Bd	Dd	O/C	SCAPULA			
128			25,5	16	O	SLC	GLP	LG	O/C
	24	19			O	22	35	27	O
	21,5	17			O	30	29	28,5	O Obs
	24	18			O		33	36	O Uliu
	21,5	16			O				
			25	15,5	O				
			26	17,5	C				
TIBIA									
Bd	Dd	O/C				METATARSUS			
27	20	O/C			Bp	Dp	O/C		
27	21	O/C			21	20,5	O		
28	20,5	O/C			22	23	O		
28	21	O/C			23	21	O		
28	20	O/C							
28	21	O/C				TALUS			
28	21,5	O/C			GLI	GLm	Bd		
28,5	22,5	O/C			30	29	18,5	O/C	Uliu
29	21	O/C							
32,5	22	C							
Sus domesticus/Sus ferrus*									
MAXILLA					MAXILLA (continued)				
P1-M3	M1-M3	P1-P4	Lg.M3			M1-M3	P1-P4	Lg.M3	
84			26				40,5*		
94			28					42*	
	57		26,5			85*	42*	49*	
	59		32					39*	
	63		26					43*	
	64		29					46*	
	65		33			85*			
	66		31,5			91*		43*	
	68,5		32			92*			
			28,5			82*		37*	
			28,5					37*	
			29			86*		38*	
131*	81*	58*	39*					44*	
	81*	50*	40*					49*	
		58*					40,5*		
		54*					50*		
			49*			66		31,5	Uliu
MANDIBULA					MANDIBULA (continued)				
P2-M3	M1-M3	Lg.M3				M1-M3	Lg.M3		
94	61	28				88*	46		

106	68	30			89*	44			
	64	32			89*	44			
	67	34				42*			
	77,5	34				42*			
		28				42*			
		31				42*			
		32				43*			
		33				45*			
		34				46,5*			
		35				47*			
		37				48*			
		37				48*			
		38				48*			
		39				48*			
		35				49*			
123*	84*	45*				49*			
128*	82*	43*				52*			
130*	86*	43*			67	34	Uliu		
130*	87*	43,5*				37	Uliu		
SCAPULA									
SCAPULA			HUMERUS						
SLC	GLP	LG		BT	Bd	Dd			
				27,5					
21,5	33,5	28		28	37				
23,5		26		30	39	37,5			
24	33	29		30	38	37			
27	36	30		32	39	25			
	35	30		32	38	36,5			
29*	45*	37*				37			
30*	40*	33*		43*		41*			
30*	45*	38*		44*					
33*		34*		45*					
33*		37*		47*	57*				
33*	47*	34*		48*	58*	58*			
33,5*				49*	61*				
33,5*	45*	36*		39*	50*	54,5*			
33,5*	52,5*	43*		40*	50*	52*			
36*		41*		40*	50*				
36*	50*	43*		42*	54*	51*			
36*	54*	47*		42*	54*				
37*				43*	54*	49,5*			
41*		52*		44*		54*			
	45*	36*		45*	59*				
		28*		45*	54*	60*			
		50*		46,5*		54*			
		37*		48*	51*				
	47*	38*		48*	52*	55,5*			
	47*	38*				56*			
	44*	36*			51*	62*			
	47*	39*				52*			
					63*	54*			
						58,5*			
						59*			
						56*			

						62*			
RADIUS				PELVIS	TIBIA			Talia/Tall	
Bp	Dp	Bd	Bd	LA	168	Bd	Dd		
19,5	20,5			28	173	27	25,5	65,8	
25,5	17			28	193	30	25	67,8	
26	18			28	195	32		75,6	
26	18			29		33	23	76,4	
26,5	17,5			30		28	25		
28	18			30		30	25,5		
28	18			31		31	27		
28,5	19			32		31	24,5		
	20			33		32	28		
30	22			34		32	28		
31	21			35		35	32		
31	22			38		37*?	32*		
32	23			38		37*?	30*		
33	24			38		37*?	28*		
32	23			40*		38*	33*		
36	25			40*		38*	37*		
37*?	28			40*		38*	33*		
37*?				40*		38*	33*		
37*?	28			40*		38*	34*		
38*	29*			41*		38*	39*		
38*	27,5*			41*		38	32,5*		
40*	30*			42*		38	35*		
41*	29*			42*		39	31*		
42*	31*			43*		39	36*		
42*	25*			45*		39	34*		
43*	30,5*			45*		40	37*		
45*	33*					40	33*		
	26,5*?					40	36*		
	38*					40	36*		
33	24	Uliu				40*	30*		
32	23	Uliu				40	31*		
		32	33			41*	36*		
		31,5	22			41*	35*		
		42*	25			42*			
		46*	32			43*	37*		
		45*	33			43*	35*		
		48*	34			43*	36,5*		
						44*	38*		
						50*	41*		
						53*	42*		
							23*		
							34*		
						32	28	Uliu	
METAC III		METAC IV			METAT III		METAT IV		
GL	Talia/Tall	GL	Talia/Tall		GL	Talia/Tall	GL	Talia/Tall	
99*	106,1	69	72,6		83	77,5	72	63,6	
105*	112,5	87*	91,6		87*	81,2	87	76,9	
107*	114,7	94*	98,9		106*	99	107,5*	95	
		98*	103,1				110*	97,2	

		99*	104,3						
		101*	106,3						
		102*	107,4						
TALUS									
TALUS				TALUS (continued)					
GLl	GLm	Bd	Talia/Tall		53,5*	49*	Bd	Talia/Tall	
37	32	23	66,2		54*	48*	31,5*	95,7	
37			66,2		54*	49*	32*	98,4	
37	35	22	66,2		54*	48*	36*	98,4	
38	35	21	68		55*	48*	30*	98,4	
38	34,5	21,5	68		55*	51*	34*	99,3	
39	34	23	69,8		55*	51*	33*	99,3	
39	34	23,5	69,8		55*	49*	33*	99,3	
41	37,5	25	73,3		55*	50*	31*	99,3	
42	39	24	75,1		55,5*		31*	99,3	
42,5	37	25,5	76		56*	49*		99,4	
43	38	22,5	76,9		56,5*	50*	32*	100,2	
43,5	38	21	77,8		56,5*	51*	31*	101,1	
51	48*	29*	91,2		57*	52*	33,5*	101,1	
51	47,5*	31*	91,2		57*	50*	34*	102	
51	45*	30*	91,2		57*	51*		102	
52	47*	31*	93		58*	53*	34*	102	
52	47*	31*	93		60*	54*	35*	103,8	
52	46*	30*	93		60*	54*	33*	103,8	
52	46*	30*	93		60*	54*	33*	103,8	
52	45*	31*	93			53,5*	33*	103,8	
53	48*	33*	94,8			53*	32*		
53	48*	29*	94,8						
43	39	23	76,9	Obs.					
43	39	23	76,9	Uliu					
CALCANEUS									
(continued)									
CALCANEUS				GL		Talia/Tall			
	GL	Talia/Tall			104*	96,9			
	82	76,5			104*	96,9			
	84,5	78,9			104*	96,9			
	93*	86,8			109*	101,8			
	96*	89,6			110*	102,7			
	98*	91,5			112*	104,6			
	100*	93,4			112,5*	105			
	103*	96,2			112,5*	105			
Cervus elaphus/Capreolus capreolus*									
MAXILLA		SCAPULA				HUMERUS			
M1-M3			SLC	GLP	LG		Bd	Dd	
68			40		47		57,5	59	
75			41	62	49		59	58	
			42	61,5	44		60	61	
MANDIBULA			42	64	52		63		
M1-M3	M3		43	64	52		64	65,5	
78	32		43	67,5	49,5		64,5	63	
	34		44	65	48		28*	31*	
			45					28*	
				64	45				

					58,5				
				68	52				
					48,5	Uliu			
RADIUS									
Bp	Dp	Bd	Dd			TIBIA			
54	29					Bd	Dd		
64	34					51	41		
66,5	35,5					53	39		
70	37					54	38		
	33					54	40		
		52	39			55	43		
		54	34			57	44		
		57	41			51	38		
		58	40			53	39		
		59	40			54	41		
		56,5	39			55	41		
		57,5	40			51	35		
		56,5	37,5				40		
		56	40						
		52	36			METATARSUS			
		50	40			Bp	Dp		
		53	36,5			43	41		
		53	35			48	34		
		55	42			25,5*	17,5*		
						41,5	47		
						43,5	45		
METACARPUS					TALUS				
Bp	Dp	Bd	Dd		GLl	GLm	Bd		
42	30				53	48	33		
47	33				54,5	50	34,5		
49					55,5	51,5	35		
		45	30		57	53	36		
		48	30		57	51	33		
		48	29		57	55	35,5		
					57	55	36,5		
					59	55,5	35,5		
					59	54	37		
CALCANEUS			COXAL						
GL	GB		LA						
108	40		52						
111	44		60						
123	45		60						
124	45		58	Uliu					
129	50								
131	48								
132	51								
Equus caballus									
MANDIBULA			SCAPULA				HUMERUS		
M3	Pm		SLC	GLP	LG		Bd	Dd	
33			67	90	51		78	84	

	84						79	78	
RADIUS									
BFp	Bp	Dp	Bd	Dd					
73	80	40							
		39							
	78	45							
			70	38					
			69	41					
METACARPUS									
GL	Ll	Bp	Dp	SD	50	56	Dd		
214	204	50	33	36			38		
214	204								
		44			46	48			
					46	48			
					48,5	49			
					50	55,5	35		
					50	55,5	39		
FEMURUS			PELVIS			TIBIA			
Bd	Dd		LA		Bd	Dd			
78	110		62		66	40			
			58		72	42			
					78				
TALUS									
GH	LmT	GB	BFd						
53	55	52	50						
PH I									
GL	BFp	Bp	SD	BFd	Bd	Dd			
78			32	40	41				
80			31	40	43	22,5			
82			33	43	46,5	25			
82									
83	47	53	35	44	46	25			
85			38	45	49	25,5			
82,3			32,5				Obs.		
83		55,5	34,5	41,5	45	24	Obs.		
82,5				32,5			Uliu		
83		55,5	37,5	34,5	41,5	27	Uliu		
PH II									
GL	BFp	Bp	SD	Bd	Dd				
48	46	54	46	49					
50,5					25				
43	45	50	44,5	46,5					
45	47	56	47	51,5					
48	44	49							
49					24,5				
	48	57	46	42,5	24,5				

	42	49	40,5	43,5					
PH III									
Ld	HP	GB	BF						
48	65	76	49						
49	61		50						
49	57	74							
58	70	81	46						
			54						
			48						
			54						
Castor - HUMERUS									
			RADIUS		PELVIS				
Bd	Dd		Bp	Dp		LA			
32	12		13	10,5		22			
Ursus arctos									
MANDIBULA	SCAPULA				RADIUS			PELVIS	
Lg. jugală	SLC	GLC	LG		Bd	Dd		LA	
77,5	77,5	75	60		57	29		50	
								59	
TIBIA			TALUS						
Bd	Dd		GL						
66	41		54						
Canis familiaris									
MAXILLA				MANDIBULA					RADIUS
I1-M2	P1-M2	P4		M1				Bd	Dd
103	67			22,5				24	13,5
	61	19	Obs.	21	Obs.				
Bd	Dd		GL	LA	BT	Bd	Dd		
21,5	18		140	22	28,5	35,5	25,5		
Obs. - "Observator"; Uliu - "Uliul ce Mic"									

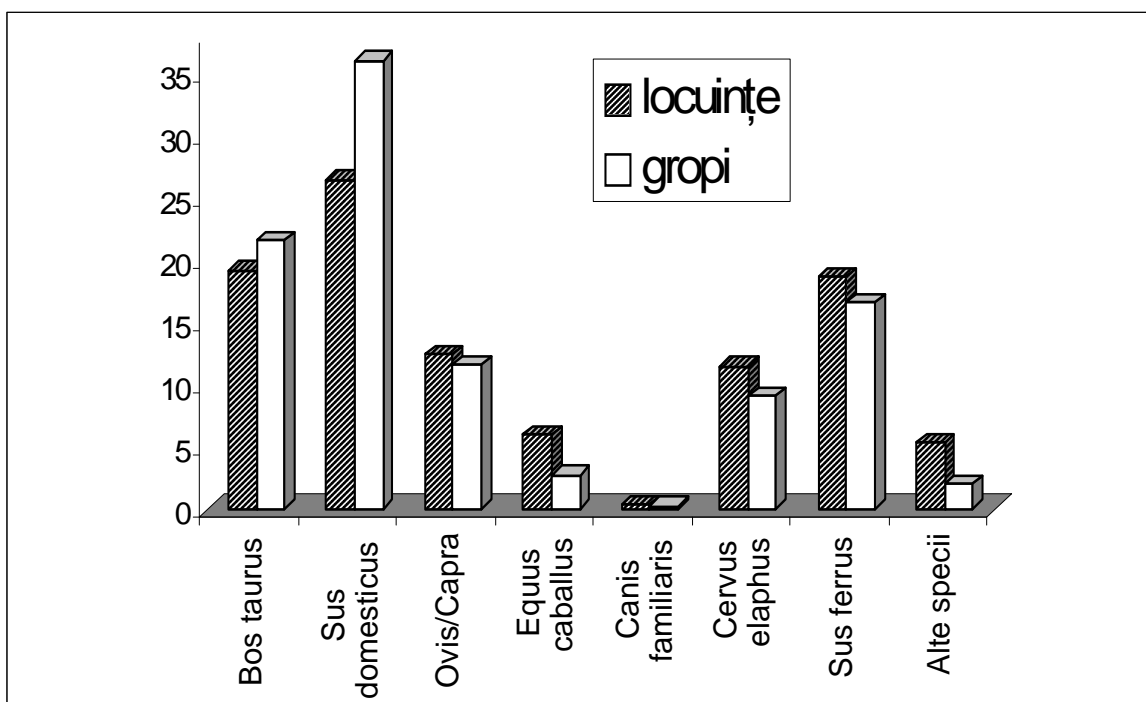

Fig. 1.

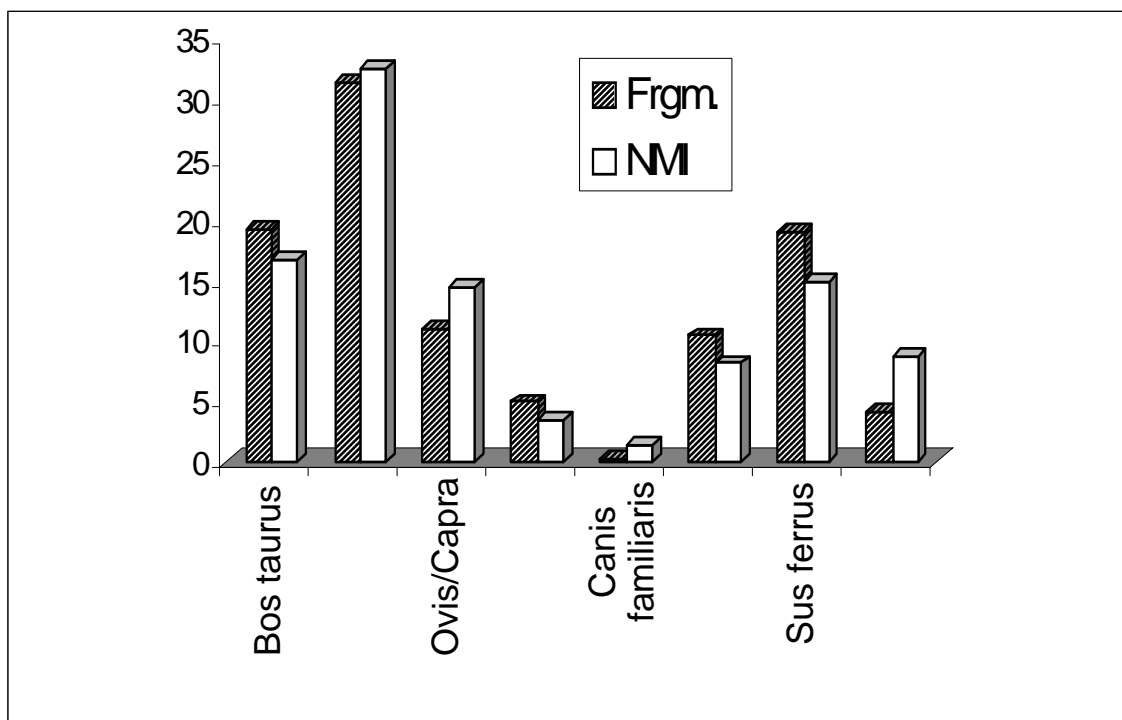

Fig. 2.

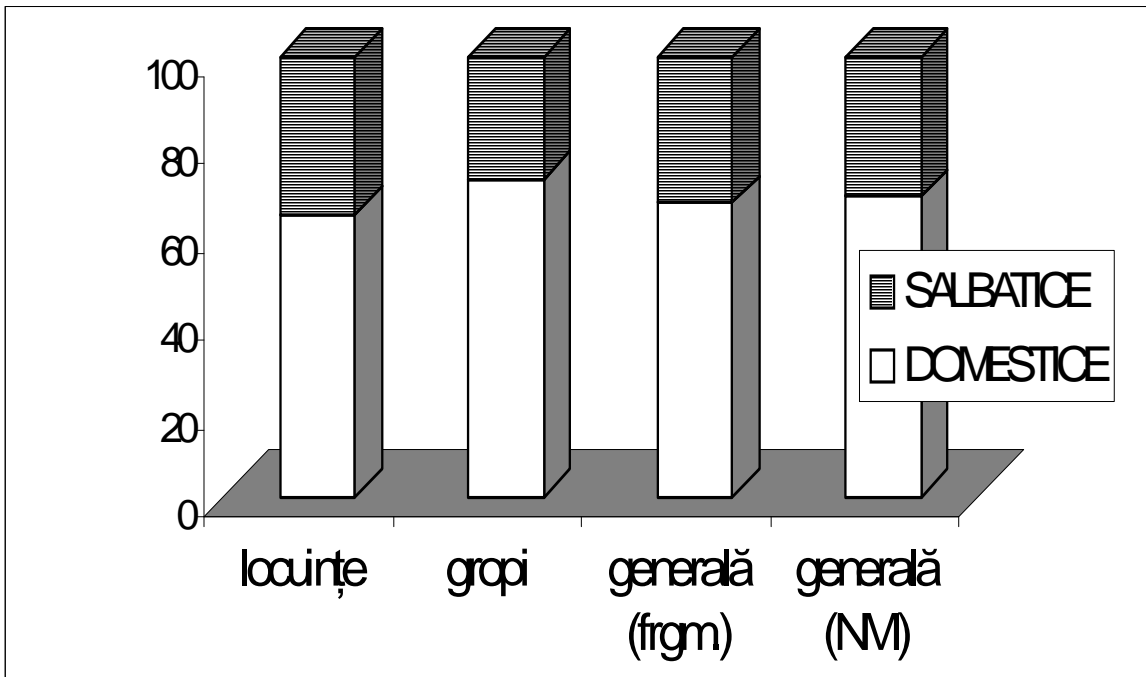

Fig. 3.

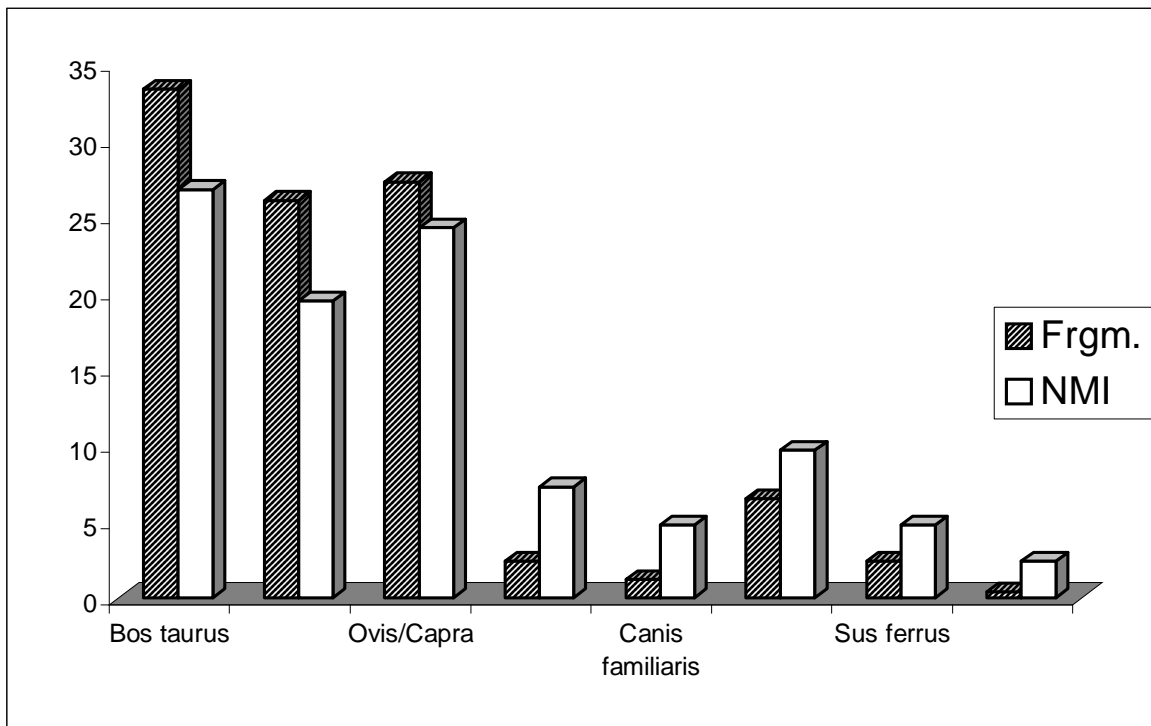

Fig. 4.

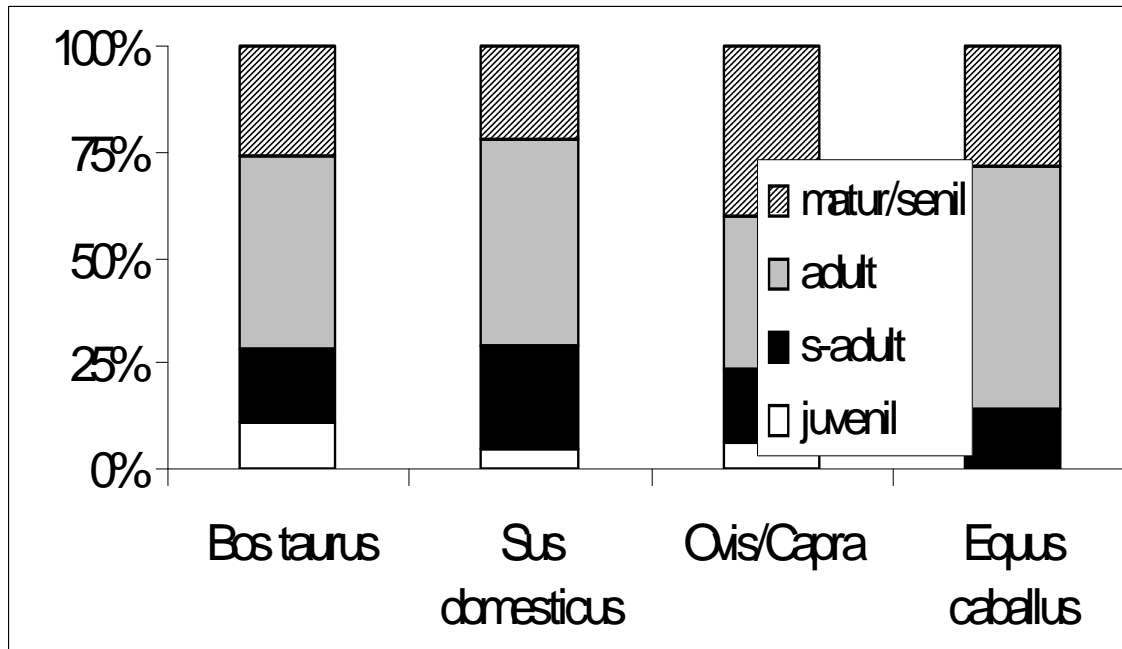

Fig. 5.

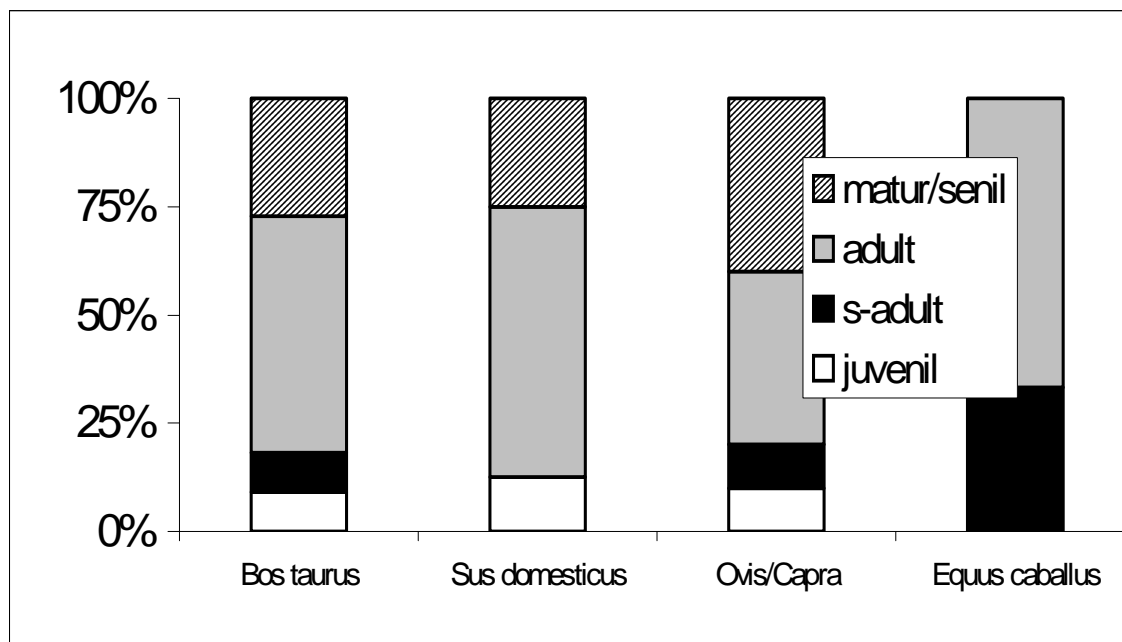

Fig. 6.

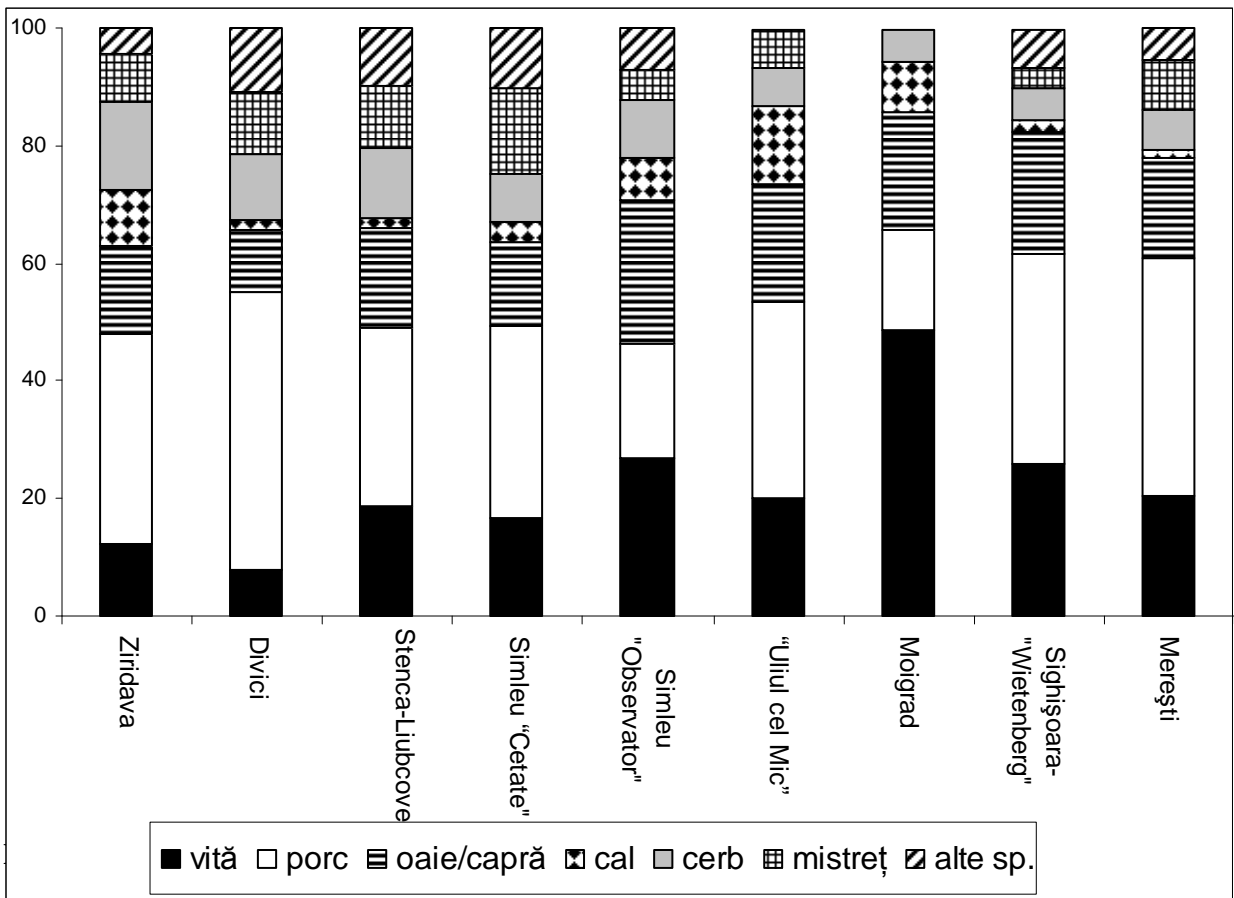

Fig. 7.

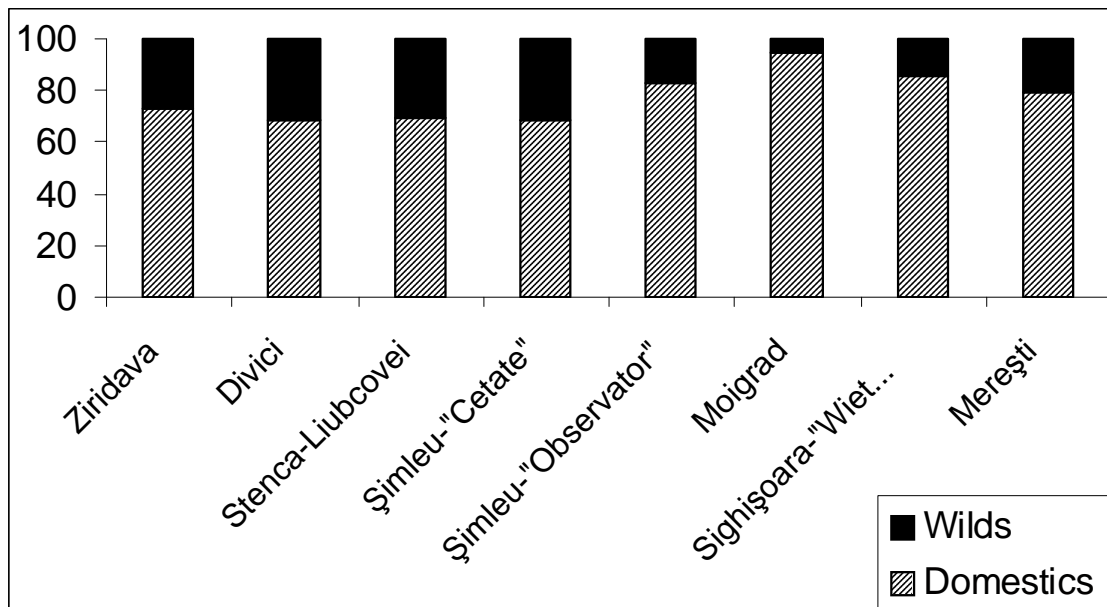

Fig. 8.